

(Nukelta 1 2 pal.)

Lūžiai Klaipėdos krašte

(Atkelta iš 1 psl.)

Kiekvienoje atsiminimų dalyje pateikiamos biografinės žinios ir asmens apibūdinimas kiekvieno gubernatorių ir direktorijos pirmininkų. „Navakas buvo labai impulsyvaus būdo ir nemėgo jokių švelninančių patarimų... Kalbėjo greitai ir griežtai, policijos ministro tonu“ (96 p.).

Dar įdomesnis jo tikslų apibūdinimas: „Jonas Navakas esą žadėjęs visą reikalą taip sutvarkyti, kad Klaipėdos kraštas pasidarytų Lietuvos respublikos apskritys, o direktorijos pirmininkas eilinis Lietuvos apskrities viršininkas. Deja, nei vyriausybė, nei naujasis gubernatorius nepažino Klaipėdos krašto visuomenės nepaprastu užsispyrimu išlaikyti autonomiją, pakankamai neįvertino nacionalsocialistinės Vokietijos ūkinės, politinės įtakos ir jos sukeliamo politinio triukšmo pasekmių. Nenorėta suprasti ir signatarinių valstybių dvideidės politikos ginti Klaipėdos krašto autonomiją ir tuo pačiu krašte auginti pasislėpusį nacionalsocialistinį judėjimą“. Žinoma, šiame apdarime nurodytos ne visos nesklaidumų priežastys.

Glaustai tarus, autorius taip apibūdina J. Navaką: „Buvo didesnio masto politikas, tik kai kuriems jo vartojamiems veiklos būdams neatitiko vieta, laikas ir politinė konjunkcija“ (100p.).

Tuo metu Klaipėdos krašte prasidėjo varžybos tarp Lietuvos ir Vokietijos. Berlynui paskatinus, Klaipėdos krašte įkurtos dvi nacionalsocialistinės partijos: socialistinė ir krikščioniška socialinė bendruomenė. Jas uždarė, buvo iškelta Neumanno ir Sasso byla, plačiai neaparta atsiminimuose. Vokietija ėmė varžyti Lietuvos žemės ūkio gaminių įvežimą. M. Reizgis direktoria atliko plataus masto administracinę valymą, bet tegalėjo išverti nepilną pusantį metų tarpinį. Netrukus išliko M. Reizgio direktorijos veiksmų įteisinimo reikalas. J. Brūvelaičio direktoriai išliko ūkiniai klausimai, kuriems spręsti prašyta Lietuvos vyriausybės paramos.

Nors autorius tik kopininkams taikė romėnišką patarlę: ubi bene ibi patria — kur gerai, ten mano tėvynė, bet šis šūkis galėjo būti taikomas ir krašto visuomenės netaikant, besidairiusiai ir Kauną ar Berlyną.

Antroje atsiminimų dalyje palieta daugelis klausimų, bet ypač įdomūs skrydai, liečiantys bedarbių, Klaipėdos krašto spaudą ir 1935.I.28 ministerių tarybos posėdį.

Viltys ir Vokietijos ultimatumas

M. Anyas mėgo pašaipą, ir atsiminimuose kartais ja astrokai duriamas ypač didžietuvams. Jis gerai žinojo mažlietuvių silpnę, bet jų neužsiminė. Atrodo, kad tik šventieji ten gyvena.

Kartais autorius apibūdinais per toli šauna: „Klaipėdiečių atžvilgiu Kurkauskas irgi rodė tam tikrą mums iš didžietuvių pusės jau pažįstamą lengvabūdiškumą bei paviršutiniškumą. Po paskyrimo vienas jo pažįstamų neva jo paklauses, kaip jis, iki šiol užsiėmęs tik žemės ūkio reikalais, manęs orientuoti Klaipėdos politiniame laurinė, kuriame jau tiek daug politikų išklimpė. „Kodėl ne?“, atsakė Kurkauskas, „jau nusipirkau Klaipėdos konvenciją, statutą ir, vykdamas į Klaipėdą, juos perskaitysiu“. Savo valdymo laikotarpyje jis nerodė ypatingų pastangų giliau susipažinti su krašto problemomis“ (251 p.).

Anuo metu Lietuva ir Vokietija vengė dar didesnę įtampą ir stengėsi atsargiai įvairius klausimus spręsti. Taip dėjos 1935. IX. 29 Klaipėdos krašto seimelio rinkimuose, kuriuose lietuviški sąrašai telaimėjo 5 atstovus iš 29,

o A. Baldžiui, nors jau atsilijusiam nuo lietuviškos srovės, pavesta vadovauti naujai direktorijai. Anuomet Vokietija ėmė Klaipėdos krašte supirkinėti riebias kiaušes ir dalimi lengvinti ūkinio klausimo sprendimą. Žinoma, kovos ginklų paslėpimas tebuvo laikinas.

Lietuvos vyriausybė tuo metu ėmė daugiau dėmesio kreipti į ūkio sritį, švietimą ir spaudą.

Atsiminimų autoriaus žodžiais: „Kurkauskas ir savo buvimą Klaipėdos krašte žiūrėjo kaip į laikiną dalyką“ (294 p.). Jam neišvengus net dvejų metų gubernatūroje, jį pakeitė J. Kubilius, kurį atsiminimų autorius taip vertino: „Kubilius buvo labai rimtas, teisingo nusistatymo ir visus reikalus gerai apsvaustas“ (296 p.). Jis buvo panevėžietis. Tuo būdu paneigtas autorius ankstesnis teigimas: didžietuviai lengvabūdiškai ir paviršutiniški.

Šioje lietuvių dalyje mažai pateikiama žinių apie gubernatorių J. Kubiliaus veiklą, bet be reikalo įterpti mažesnis svarbos dalykai: N. Naftalio reikalai Žemės banke, Tautinio lietuvių banko rūpesčiai ar net Čekoslovakijos apkarpymo atgarsiai. Pastarasis skyrus tik tiek idomus, nes jame išryškintas aukšto Finansų ministerijos pareigūno višiškas nesugaudymas.

Gana įdomus Vokietijos generalinio konsulato Klaipėdoje veiklos ir nacionalsocialistinės propagandos aptarimas. „Vokietijų generalinis konsulas nepraleido nei vienos gubernatūros ir Lietuvos vyriausybės padarytos taktinės klaidos... Gubernatoriaus V. Gailiaus laikais konsulas viešai organizavo aktyvias smogikų grupes“ (307 p.).

Lietuvos politinė propaganda taip aptariama: „Lietuvos valstybinės jėgos buvo suskaldytos ir pačios valstybės viršūnėse mažai rodoma reikalo ir noro išsilytinti Klaipėdos krašto problemas. Lietuvos ūkinis ir finansinis pajėgumas buvo nedidelis, o jos propagandinis aparatas mažas, nepatyręs ir dažnai nevykusiai panaudojamas“ (331 p.). Tiesa, kad mūsų informacija ir propaganda buvo silpnutėlė, bet jos nepajėgumo nereikia sieti su Lietuvos ūkiniu pajėgumu. Jos silpnę priežastys glūdėjo kur kitur.

1938.XII.11 seimelio rinkimuose jau vyravo nacionalsocialistinis vienybės sąrašas, laimėjęs 25 atstovus. Lietuvių sąrašai tepavedė 4 atstovus, Klaipėdos krašte ryškiai degė Vokietijos įpūsta liepsna. Jau 1938 m. rudenį buvo ryškūs Berlyno polėkiai griežtai spresti Klaipėdos krašto klausimą. Deja, Lietuvos vyriausybė tebegyveno nepagrįstomis viltimis, nors seimelio 80 proc. narių buvo nacionalsocialistai.

Tragiškoji užbaiga

Didžiojo netikrumo metu V. Gailius buvo paskirtas Klaipėdos krašto gubernatoriumi ministerio teisėmis. Jis pradėjo pareigas eiti 1938.XII.12 ir atsiminimų autoriui pareiškė: „Aš į visą dalyką žiūriu optimistiškai“. Direktorių pirmininku paskirtas V. Bertuleit, lietuviškos kilmės, bet jau plaukęs ryškioje nacionalsocializmo srovėje. Lietuviškos kilmės ir turėjęs lietuvišką pavardę ūkininkas užgniaužė lietuviškas mokyklas ir lietuvių kalbą viešame santykiavime. Tuo metu Neumannas stvėrėsi organizuoti SS ir SA. Lūžis jau buvo padarytas. Tereikėjo laukti Klaipėdos krašto atplėšimo. O to meto Kauno politiniai sluoksniai ir Lietuvos pasiuntinybės vadovas plaukiojo optimizmo srovėje, kuri rodė mūsų to meto politinį pasimetimą. Lietuva negalėjo to smūgio išvengti ir turėjo bent kiek jam pasiruoš-

ti. Visa tai ganėtinai ryškų, skaitant atsiminimų autoriaus pasikalbėjimą su užsienio reikalų ministru J. Urbšiu, kuris tik užuolankomis bandė išvengti nelemto Vokietijos reikalavimo.

Klaipėdos krašto atplėšimas susietas ir su dideliais medžiaginiiais nuostoliais, kuriuos turėjo pakelti asmenys ir valstybė.

Ano meto Klaipėdos krašto istorijos lapas amžinai užverstas. Ir nesėkmingos Lietuvos pastangos paliko pėdsakus. Po Antrojo pasaulinio karo kraštas tapo nors ir okupuotos Lietuvos dalimi. Jo veidas pakito, ir dingio tie politiniai klausimai, kurie nedavė ramybės Lietuvos respublikai. Šiuo metu bręsta nauji rūpesčiai, nes vietoje vokiečių ten spraudžiasi rusai.

Žvilgis į atsiminimus

Kiekvienas lietuvis, besidomintis Lietuvos praeitimi, turi susipažinti su M. Anyso atsiminimais „Kova dėl Klaipėdos“. Atsiminimų antraštė galėjo būti kitokia, nes Ernestas Galvanauskas taip pavadino savo atsiminimų nuotrupas, paskelbtas 1961 m. pradžioje. Ten aptartos nepaprastos Lietuvos vyriausybės pastangos prijungti Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, kai M. Anyso atsiminimuose liečiama Klaipėdos krašto politinė, visuomeninė ir ūkinė raida 1934-39 m.

M. Anyso atsiminimuose galima rasti daug įdomios medžiagos, nepaskelbtos iki šio meto. Suprantama, atsiminimų autorius vienaip ar kitaip nušviėtytų ir anų meto veikėjus. Autoriaus analitinis asmenų ir įvykių aptarimas gali sukelti nesutarimą.

Knygoje esama ir klaidų, kurių buvo galima išvengti. Atsiminimų 175 p. rašoma: „1926.XII.17 perversmo dėka J. Tubelis pateko į Lietuvos vyriausybės viršūnę. Kilęs iš kaimo ir buvęs socialdemokratas, Tubelis buvo iš esmės priešingas Lietuvos dvarininkijos ir prekybininkų luomui. Kaip finansų ministras ir Lietuvos Banko valdytojas valdė visą Lietuvos finansinį ūkį ir t.t.“ (175 p.).

J. Tubelis 1927.V.3 tapo finansų ministru, o 1929.IX.24 — ministru pirmininku. Jaunystėje jis domėjosi marksizmu, bet nebuvo socialdemokratas. Jis negalėjo būti tuo pat metu finansų ministru ir Lietuvos banko valdytoju.

Dar daugiau tikrovę neatitinkančių žinių apie Ernestą Galvanauską: apsigyveno Klaipėdoje 1930 m., 1935-36 m. Miškų departamentas ėmė jį pulti, 1935-36 m. suorganizavo Prekybos institutą, Galvanauskas įėjo į Statybos bendrovės valdybą, gestapas Galvanauskui nieko nedarė.

Buvo visai kitaip. E. Galvanauskas jau nuo 1927.III.1 buvo Klaipėdos uosto direktijos pirmininko pareigose. Jam esant „Ryto“ bendrovės priežiūros tarybos pirmininku, žymiai sustiprėjo jos veikla. Iš Medžio sindikato pirm. pareigų jis pasitraukė dėl Sovietų netesėjimo sutartomis sąlygomis miško medžiagą tiekti. Jo santykiai su miškų departamentu buvo geriausi. Minėtas departamentas tesėjo susitarimo įsipareigojimus duoti stipendijas Prekybos instituto studentams. E. Galvanauskas buvo Statybos bendrovės pirmininku. Klaipėdos kraštas nebuvo kolonija, todėl ten negalėjo būti kolonizacijos. Statybos bendrovės tikslas buvo statyti mokyklas ir lietuviams darbininkams butus. E. Galvanauskas, pasitraukęs iš Lietuvos, tegalėjo tik du mėnesius Klaipėdoje gyventi. Iš Klaipėdos buvo Vokietijų saugumo išstremtas ir Berlyną ir ten ilgą metą kiekvieną dieną privalėjo policijos nuovadoje prisistatyti.

Šie ir kiti nuklydimai nuo tiesos greičiausiai įvyko dėl neapdairumo.

Atsiminimų stilius geras. Kalbos ir korektūros klaidų retai te-

William Sorach

Kristaus galva

Sv. Jonas Krikštytojas

W. Zorach yra vienas ryškiausių Amerikos skulptorių, gimęs 1887 metais Lietuvoje, Jurbarko miesto žydų šeimoje. Vaikystėje atvežtas tėvų į Ameriką. Lietuvos taigai neužmiršo. Savo prisiminimuose nostalgiskai rašo apie gimtinę miestą, platų Nemuną ir pavandenius plaukiančias baržas.

Kaltinimai ir apsikaltinimai

(Tęsinys iš praėjusio šeštad.)

JURGIS JANKUS

Kai grįžom prie valsčiaus, saulė jau buvo arti laidos. Prie daboklės durų stovėjo pažįstamas šaulys su šautuvu. Vokietis susidomėjo, ką jis čia veikia. Pasirodo, jie buvo paėmę ir čia uždarę keletą vyrų, tartininkavusių komunistų valdžiai. Daugumas buvo pažįstamų, griebusių pirmą pasitaikiusią progą tapti valdininkais. Matydavau juos trinančius po valčių, bet nebūčiau galėjęs pasakyti, ką jie ten dirbo, nes pats mokyčiausias tebuvo baigęs tik keturis pradžios mokyklos skyrius. Vienas iš jų pradžioje keletą mėnesių buvo valsčiaus komorsgu. Vėliau jį pakeitė žmogus iš kitur, jau atsidėjęs enkavedistas, bet jo nepagavo. Jis dingio iš akių net vieną dieną prieš karo pradžią. Kai išverčiau vokiečiui šaulio paaiškinimą, jis tuoj padavė vienam saviškiui šautuvą, kitam švarką, ėmė raišyti rankoves ir vis šaukė: „Kommunisten!“ Mėginau aiškinti, kad jie ne komunistai, tik šiaip bemoksliai kaimo bernai, ir kad niekam nieko bloga nėra padarę, bet aiškinimas nieko nepadarė. Liepė atrakinti daboklę ir, i puolęs į vidų, ėmė dirbti kumščiais į vieną ir į kitą pusę. Nebeiškęs priešau prie durų ir sušukau: „Ką darai? Jie niekam blogo nepadarė!“ Mane pagavo už rankos ir patraukė į šalį kitas, toks tylus, kuris visą laiką vaikščiojo kartu, bet labai mažai tešnekojo. Paklausdavo ko nors ir vėl tylėjo. Dabar jis pasakė: „Tylėk, nieko nepadarysi, tik bėda užsitrauksi. Jis geras vyras, bet kai užėina siuta, tai ir mus pačius pridaužo, o tave gali dar ir nušauti arba išsivežti“. Tuo tarpu pakniopostom pro duris į kiemą išlėkė komorsgu buvęs mano kaimynas, kruvina nosim, uždažytom akim. Iš paskos išlėkė vokiečiai, kaire ranka griebė už krūtines, dešine užsimojo, bet tuo tarpu vyro marškinų sagos išlėkė ir pasirodė ant drobinio siūlo pasietas medalikėlis. Vokiečiai spėjo jį pamatyti, paėmė ir rankas, pažūrėjo vieną pusę, kitą. „Čia Dievo motina“, pasakė. „Jis nekomunistas.“ „Sakiau, kad čia ne vieno nėra komunisto“, kišau savo. Jis pastūmė vyrą į šalį, liepė eiti namo, o pats atsuko į mane. „Tu dar nieko ne-

matei. Pasakyk, kur gyvena žydai, tada pamatysi. Vesk pas žydą, tada pamatysi“. Tą sykį laimingai praslydau. Raudonėje nebuvo nė vieno žydo, tai ir neturėjau kur vesti. Tiesa, buvo vienas žydų šeima, kiek toliau, jau Raudonėnuose, bet ne pačioje Raudonėje, tai nereikėjo net meluoti. „Gaila, kad čia nėra, o būtu pamatęs, kaip juos reikia tvarkyti“, jau sėdamas į mašiną snekojo. Kai buisi Jurbarkę (jis sakė Georgenburg), pasiklausinėk, sužinosi. Bet mes atvažiuosim dar ir čia. Pasakysiu, kad pranešų“. Atsiveikino kaip labai kultūringas žmogus. Ir pats atrodė į tikrą žmogų panašus: aukštas, tiesus, lieknas, kiek tamsoko gražaus veido. Sakėsi esąs reinlandietis, turįs gražią žmoną ir tris vaikus. Taip pat, kaip aš. Iš viršaus atrodė toks, kad galima būtų net į draugystę sueiti, o iš tikrųjų?

Apie savaitės vidurį atlėkė dviračių apžergės berniukas. Valsčiūn atvažiavę vokiečiai, ir niekas nesuprantas, ko jie nori. Apžergiaut dviračių ir aš. Nulėkė radom du vokiečių karininkus. Vienas jaunas, kitas viduramžis, gerokai patukęs. Pasirodė, jiems reikia vią valsčiūję gyvenančių žydų sąrašo. Valsčiaus sekretoriaus žaidė mininkė jau buvo bebaigianti pietus ir prašė vokiečius pasilikti. Jie, žinoma, mielai pasiliko. Per tą laiką pasidairėm apie pi-

Chaim Soutine (1894-1943) Negyvas paukštis (Chicago Meno institutas) Chaim Soutine yra Gudoje gimęs dailininkas žydas. Dar prieš I-mąjį pasaulinį karą trejus metus mokėsi Vilniaus meno mokykloje, po to, išvykęs į Paryžių, ten išliko ir įgijo pasaulinį garą kaip vienas talentingiausių ekspresionizmo atstovų.

pasitaiko: universiteto dekanas, nes dekanai būna tik fakultetuose (51 p.), išlėkė audrą (145 p.), geliausiai raminti (245 p.), heroikai skambėjo (245 p.), vieton rūkytojų - rūkoriai (285 p.). Esama nesklaidumų ir tikriniuose žodžiuose, pvz. vietoje Deveikytė — Deveikaitė, o ir tokie iškraipymai: Reizygs (149 p.), Kurkauskas (287 p.), „Rygos b-vė“, vietoje „Ryto b-vės“ (322 p.). Esama ir redakcinių nesklaidumų, kai nesilaikoma tekste lo-ginės ir istorinės tvarkos kai kuriuose skyriuose.

Kelia nuostabą ir pirmojo puslapio vertimas į anglų kalbą. Nežinia kuriais sumetimais angliškame tekste dingsta „dr“. Lietuviškame tekste randama „Kova dėl Klaipėdos“, o angliškame: „Confrontations Klaipėda — Memel between Lithuania and the Third Reich“. Tokį vertimą galima būtų pakeisti, jei be reikalo nebūtų išpraustas „Memel“, nes pasauliniuose žemėlapiuose šiandien terandame tik seniausią miesto vardą — Klaipėdą. Toliau seka: „Memoirs 1927-1939“. Norėčiau patirti: kada atsirado Tretysis reichas? Negeriau paviko su vardais ir pavardėmis. Abiejų kalbų tekstuose teisingai rašoma: Martynas Anysas. Vardų dedami tik inicialai, o Slavėnėnė angliškame tekste jau tampa Slavenu. Negerai nutinka, kai

Savo akimis Lietuvoje esu matęs dvi ypatingas sinagogas, tikrus medinės architektūros stebuklus. Vieną Kelmėje, kitą Jurbarkę. Kaip buvo sunaikinta kelmė, neteko girdėti, bet naikinimas jurbarkiškas buvo kultūringo, įėjusio tokią čia galima pavaruoti, žmogaus ciniškumo pati aukščiausia viršūnė. Nemanau, kad tas žmogus paniekino būdas būtų buvęs planuotas pačios nacionalsocialistų partijos. Jis greičiausiai buvo vietoje vadovaujantis asmuo „kūrybinis sugebėjimas“. Man kažin kodėl akyste stovi tas rankovės pasirašęs reinlandietis, su tokiu apetitū daug žydus daboklėje, o paskum karščių degančiom akim reikalavęs, kad nuvestų kas žydus. Žinoma, tokio „kalibro“ žmonių galėjo būti ir daugiau, nors tikrai labai daug negalėjo būti net ir tarp vokiečių. Tik vėliau supratau, ką jis turėjo galvoje patardamas pasiklausinėti, kas buvo Jurbarkė.

Vieną dieną atvažiavo vokiečiai, sušaukė visus Jurbarko žydus su pjūklais ir kirviais į turgaus aikštę ir įsakė griauti čia pat aikštėje esančią sinagogą, o medžius išnešioti ir nežydų namus malkoms. Kaip tau, Kazy, sminga širdin toks savos šventovės griovimas savom rankom? Lietuvoje rusai irgi pačių lietuvių, gal net tose bažnyčiose krikštytų, rankomis uždarinėja bažnyčias. Bet tik uždarinėja, paskum kam nors panaudoja, ar niekam nenaudoja, bet nedrįsta suvartyti visos parapijos ir įsakyti savo bažnyčią sulyginti su žeme, o vokiečiai buvo taip pasprinę savo jėga, kad darė, kas kuriam į galvą atėjo. Nemanau, kad žydai tai darė lengva širdim, bet darė ir išnešiojo. Tas žygis buvo tik preludą, tik sadisto pasigardžiavimas, tik įžanga į darbą, kurį turėjo padaryti jau pagal įsakymą iš viršaus. Nežinau, ar tuoj po sinagogos sugriovimo, ar kelioms dienoms praėjus, visiems Jurbarko žydams buvo vėl įsakytą pasiimti kastuvus ir susirinkti į nustatytą vietą, iš kur jau reikės eiti kelių taisyti. Doktoras Antanaitis, sužinojęs, kad kelio taisyti varo ir daktarą Karlinksi, nubėgo prašyti, kad nuo tos pareigos jį atleistų, nes ligoninėje

(Nukelta į 3 psl.)

mūsų gerbiamas istorikas tampa Jankstu.

Dr. M. Anysas ir jo tartininkai atliko didelį patarnavimą, nušviesdami džiugų lietuvių tautos ir jos dalies susitikimą, iš istorijos glūdumos atslėpusią liūdną trintį ir lietuvių tautos nelemtį. Nelemties žaismas žiaurus. Klaipėdos krašto gyventojai išsklaidyti plačiuose pasviečiuose, o po didžiosios audros sukrėtimu visai pakito ir pats Klaipėdos krašto veidas.

Kaltinimai ir apsikaltinimai

(Atkelta iš 2 psl.)

Jis daug reikalingesnis, negu kur prie kelio. Ir vien už tai vokiečių daktarui Antanaičiui taip sudaužė galvą, kad jis po kiek metų, nebeatgavęs sveikatos, savo sumaišytas dienas pabaigė bene Hamburgo psichiatrijoje ligoninėje. Jo žmona yra čia Amerikoje ir savo kryžiaus kelią galėtų pati papasakoti. Kitas jurbarkietis daktaras, bene Sabataitis, už paprašymą, kad jo kolegą nuo to „kelio“ darbų paleistų prie ligonių, kelis mėnesius rankos nevaldė. O žydus? Juos išvarė už miesto, liepė išsikasti duobę ir suvertė. Tarp jų ir skulptorių Grybą.

Buvo turbūt apie liepos mėnesio vidurį, nes jau garlaiviai buvo pradėję plaukioti Nemunu, porai dienų išvykau į Kauną. Grįžęs namo, radau žmoną labai sumišusią ir prislėgtą. Ji tuoj po ašaras pasakė, kad vokiečiai visus Stakių žydus sušaudė. Ne tik Stakių, bet ir jau anksčiau minėtą šeimą iš Raudonųjų ir dar du brolius iš Kartupėnų. Žmonai papasakojo tą pačią dieną atėjus Stakių girininkis tarnautojas. Sakė, atėjus nebe į žmogų panašus, kaip po didelės ligos. Tą rytą atvažiuojo į Stakius kelios mašinos vokiečių. Žydams liepė pasiimti kastuvus, sustatė į eiles ir išvarė. Visi galvojo, kad varo kelių taisyti. Toji mintis kažin kaip buvo plačiai paskleista. Niekam net į galvą neatėjo paklausti, jeigu kelių, tai kam varo visas šeimas, net ir mažus vaikus. Moterys, sako, ant greitųjų susimetė į ryšulius maisto, nes niekas nežinojo, nei kaip toli varys, nei kada leis sugrįžti. Žydams išėjus, pora vokiečių pasiėjo miestelyje, susirado šaulių būrio vadą ir liepė sušauti visus šaulius su ginklais. Pats, Kazy, turbūt atsimerė, kad jau karo pirmą dieną šauliai vėl apsiginklavo ir, kur buvo progos, pliekė rusus. Ties ta pačia Raudone vieno šaulys žuvo, o bent du buvo sužeisti. Vokiečiai tai toleravo, ir šauliai pasijautė taip pat, kaip jautėsi nepriklausomybės laikais. Ir tada Stakiuose visi susirinko kaip į nepaprastą susirinkimą. Vokiečiai patikrino, ar visų šautuvai užtaisyti, pasakė, kad eisią šaudymo pratyboms, liepė visiems išsikišti ir nuvedė prie duobės, kurią žydai baigė kastis. Čia išsikišo ant vieno duobės

krašto ir liepė šaudyti, o patys šaudė iš kulkosvaidžių. Ar kas iš šaulių šovė į žmones, tas jau nuolat negalėjo pasakyti. Jis pats ne tik nešovęs, bet ir nieko nematęs. Buvę taip negera, kad užsimerkęs ir tik laikėsis, kad čia pat nesugriūtų ir nebūtų išpirtas kartu į tą pačią duobę. Tada Stakiuose atsitiko ir kitas tuometu labai retas įvykis: iš šaudymo vietos pašoko ir pabėgo du Kartupėnų kaimo žydai. Sako, kad bėgančius sužeidė. Tik tuodu drausnoliai irgi neilgai teisilaikė. Juos surado ir abu nušovė, bet jau nebe vokiečiai, o bene aštuoniolikos metų jaunuolis. Kiek atsimenu, apylinkė buvo labai pasipiktinusi ir tik guodėsi, kad toks atsitado ne iš lietuvių. Jis buvo jau aplietuvėjusios rusų šeimos vaikas. Gerai atsimenu vieno kaimyno žodžius: „Svetimas ir liks svetimas. Rodos buvo jau kaip ir lietuviai, o kai užėjo bolševikai, tuoj ėmė jiems užpakalius laižyti, dabar vokiečiams tai ir visiškai nori sulįsti“.

Šiandien, Kazy, patogiuose foteliuose susėdusiems bepigu kaltinti tautą, kad tada nepasipriešino vokiečių barbariškumui. Nežinau, kiek tada Stakiuose vokiečiai surinko ginkluotų šaulių pastovėti ant duobės krašto. Gal penkiolika, o gal ir trisdešimt. Šiandien nusižiūrėję į televizijos nuotraukas, galime lengvai sumesti, kad jie tada, jeigu būtų tikri vyrai, būvę, susimirkę galėjo lengvai tuos kelis vokiečius nušauti. Žinoma, kad galėjo. Bet kas būtų buvę po to. Esu tikras, kad toje apylinkėje po kelių dienų nebūtų likę akmenų ant akmenų. Jeigu net tada, kai jau patiemens buvo ėmę kvapo trūkti, vokiečiai taip susidorojo su niekuo dėtais Pirčiupio žmonėmis, ką būtų padarę tai apylinkei, kai tebuvo žaibiškom pergalem apšvaigę. O jeigu toks pasipriešinimas būtų įvykęs daugely vietų, kas būtų atsitikę su visa Lietuva? Vargu ar bebūtų kuris gyvas išlikęs ir tu, kurie šiandien taip lengva širdim kaltina praeitį. O jeigu ir būtų vienas kitas likęs, tai šiandien kaltintų, kam tada pati savo valia tauta šoko į susinaikinimą. Argi maža ir tokių, kurie kaltina partizanų, kam per jų neprotinę žygį buvo išnaikinta bent pusė milijono lietuvių. Tai keistas sindromas: reikalauti kankinių, o kai kas tomis

sąlygomis tampa kankiniu, jį paneigti. Kankinių turime jau daugiau, negu galime aprėpti. Dėl galėjimo tikrai galėtumėm, bet nebeuorime, nebeuorime, esam užgulti keistu išdidumu parbarstytos apatijos ir nebedrįstame praversti širdies, kad ji nepastūmėtų iš tingaus sustingimo patogume į koki nors judėjimą. Patiems vokiečiams toks lietuvių pasišokimas būtų tik palengvinęs numatytos kolonizacijos planus — tuščius plotus lengviau apsesti. Jie juk ir ėjo tuščių plotų jieskoti. O ir sugrįžtantiesiems bolševikams būtų smagiai. Gal šiandien net lietuviškų vietovardžių nebėbūtų, kaip jų nebėra anapus Nemuno, ir niekas dėl to nė burnos nepraveria. Mes, Kazy, dėl daug ko burnos nepraveriam. Kad ir toks momentas: kam vokiečiai stengėsi prie šaudymo duobės ir lietuvių su šautuvais nusivaryti? Nemanau, kad tai buvo daroma kokio vieno kito sadieto užsimitimu. Sako, kad tokie lietuviai buvo net fotografuojami. Gal vokiečiai po karo galvojo tokiomis dokumentais savo pačių kruvinas rankas šiek tiek pašvarinti. Dingojsi, kad turėjo būti koks planas iš auksčia. Tą turėtų patvirtinti, kad ir toks sutapimas. Keletai dienų praėjus nuo Raudonės valsčiaus žydų sušaudymo Stakiuose, visiems šauliams buvo įsakyta suvesti šautuvus. Išėina, kad vokiečių planams jie nebėbuvo reikalingi, net nebėbuvo parankūs. Argi vokiečiai buvo tokie diskretiški, kad visi įsakymai būtų ėję tik žodžiu. Turėjo būti dokumentai, bet kodėl niekas jų nesurenka ir neišleidžia? Bent aš negirdėjau, kad būtų kas juos išleides. Net patys žydai neišleidžia. Kodėl? Visko vokiečiai negalėjo sunaikinti. Tokie dokumentai turėtų būti skelbiami plačiau, negu didžiojo kaltės vertimas mažajam. Ir turėtų būti skelbiami visi, ne tik patogūs momento reikalui. Juose turėtų būti rasti ir kokia pareiga žydų naikinimo buvo įplanuota lietuviams. Iš jų galėtumėm spręsti ir kas iš to plano išėjo. Kai kas patetisškai sušunka, kad žydų naikinimo klausimas ne istorijos reikalas, bet moralės. Man, Kazy, jis yra ir vienas ir kitas. Labiau istorinis, negu moralinis. Ir moralinį reikia dėti ne vien žydus, bet apskritai jų gyvenamojo tarpo pažūrą ir dar negimusių kūdikių ligi masinių kankinimų ir žudymų politiška nepatogių žmonių. Tokius žudymus pirmieji pradėjo komu-

Thomas Stearns Eliot (1888-1965)

Giesmė Simeonui

THOMAS STEARNS ELIOT

Višpatie, romėnų hiacintai žydi taurėse ir
Žiemos saulė slenka sniego kalvom;
Kietasis metų laikas įsikūrė.
Gyvenimas mano šviesa, laukianti mirties vėjo,
Kaip plunksna mano plaštaloj.

nistai (Leninas per savo patikėtinį Trockį), vėliau pasigavo komunizmo pavainikis nacionalizmas, dabar visame pasaulyje ir visiškai legaliai žudomi spėjusieji gimti. Ir visur dėl to pat priežasties: kad vienam žmogui reikia pašalinti kitą dėl stipresniojo patogumo. Štai kur moralinis klausimas! Jis, jeigu dar neperžengė, tai jau peržengia žmogaus moralinio suvokimo pajėgumą, ir buvęs žydų žudymas yra tik vienas iš to žmogaus išprotėjimo aspektų.

Antra vertus, nežinia, kaip lie-

tuviai būtų reagavę ir kas būtų išėję, jeigu patys žydai iš savo pusės būtų bent pirštą pajudinę, jeigu nebūtų taip visiškai rezignavę. Ne tik nesipriešino šimtai kelių vokiečių varomai, bet labai labai retas tepamėgino net bėgti. Sakydavom: pasklistų į visas puses, ir ką jie padarytų. Vieną kitą nušautų, o kiti pabėgtų. Bet jie ėjo, kaip užhipnotizuoti, lyg nežinotų, kad bėgdami gali nors kai kurie išlikti, o rezignavę mirs visi. Kai kas, Kazy, mėgina aiškinti įgimtą žydų tautos brožu nusilenkti likimui, bet man at-

rodo, kad atsakymą radau Aleksandro Solženicino "1914 metų rugpjūtį". Tenai jis pulkininko Vorotyncevo lūpmis pasakoja, kaip Vyborgo pulkas apkasuose iškentė vokiečių artilerijos sukelto poros valandų daužymą. Kai artilerija nutilo, visi taip buvo apduję, kad vargu ar kuris būtų mėginęs priešintis, jeigu vokiečių pėstininkai tuoj būtų puolę, bet jie kažin kodėl padarė klaidą: palaukė, kol rusai atsigodo. Tada puolė, ir turėjo atsitraukti su didžiuliais nuostoliais. Kažin kas buvo panašu ir vokiečiams pra-

Dulkės spinduliuos ir atmintis kampuos
Laukia vėjo, kurs mažėjančius žemėn artėjant.

Suteik ramybės savo mums.
Daug metų vaikščiojau šiame mieste,
Laikiau tikėjimą ir pasininkus, šelpiau vargšus
Ir garbę ir ramybę ėmiau ir daviau.
Nebuvo niekas nuo mano durų dar atstumtas.
Kas atmins mano namus, kur gyvens vaikai, vaikai.
Kai liūdesio diena ateis?
Jie ieškos ožkų tako, lapės būsto.

Prieš metų virvės, vytinio ir lamentacijų
Suteik ramybės savo mums.
Prieš apleidimo kalnų stotis,
Prieš motiniško skausmo valandą tam tikrą,
Dabar pasibaigimo metui gimstant,
Te kūdikis, dar nekalbant, nekalbėtas žodis
Paguodos Izraelio teikia
Tam, kursai tur aštuoniasdešimt metų, be rytojaus.

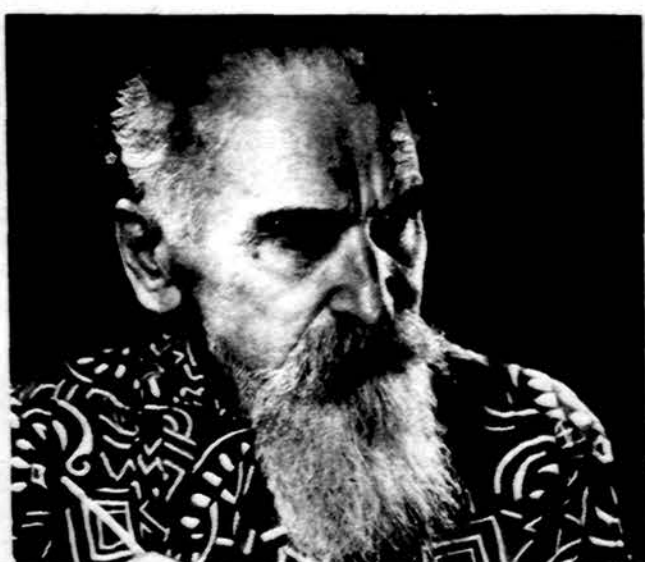
Taip pagai tavo žodį.
Taip jie garbins ir kentės kiekvienoj kartoj
Su garbe, išjuokimu,
Šviesa ant šviesos, kopdami šventųjų laiptais.
Ne man ta kankinystė, minties, maldos ekstazė,
Ne man ir paskutinė vizija.
Suteik ramybės savo.
(Ir kadas pervers tavo širdį,
Tavo taipgi).
Apsunko man mano gyvenimas, ir tu, kurie bus po
manęs.

Atleisk savo tarną,
Pamačiusį tavo išganyką.

Vertė A. TYRUOLIS

T. S. Eliot (1888-1965) yra vienas iš pačių žymiausių mūsų amžiaus amerikiečių kilmės anglų rašytojų, nuo kurio gimimo neseniai, praėjusį rudenį, suėjo 90 metų. Poetas dramaturgas, literatūros kritikas. Gimė St. Louis, Mo., vėliau tapo britų piliečiu. Studijavo filosofiją, sanskritą, literatūrą Harvarde, Sorbonoje, Oksforde. Jo kūrybai būdinga tradicijos ir modernizmo sintezė, persiorientavimas iš nihilizmo į krikščioniškąją gyvenimo sampratą. Ypač pagarsėjo poema "Nutejota žemė" (1922, liet. vert. A. Nykos-Nilūno "Nevalingoji žemė"). Literatūros laukose, 1954, nr. 3 ir Tomo Venclovos vertimas Lietuvoje "Bevalis žemė". Jo religinė konversija pavaizduota "Pelenų dienoj" (1930, liet. vert. Alduose, 1957, nr. 4). Jo žymiausias poezijos kūrinys "Keturi kvartalai" (1944), žymiausia drama "Nuzudymas katedroj" (1935). Nobelio premija 1948 m. A. T.

Šimto metų gyvenimas

Nuotrauka Vytauto Maželio

Dailininkas Adomas Varnas pasakoja

JUOZAS PRUNSKIS

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Parodoje buvo išstatyta 55 dail. Varno kūrinių. Daug šaržų, škių, žmonių charakteristikų studijuojant.

Technikos atžvilgiu — originalūs šaržai pvz. "Trijų didžiųjų" piešti tušu, Smetonos portretas — anglim, peizažai — aliejinė tapyba, škių daugelis spalvotu pieštuku. Apečiai šaržų, paimtų iš knygos "Ant politikos laktų", duodant padidintas nuotraukas. Šaržuose, portretuose, škiuose vyrauja ekspresinė nuotaka.

Su montesorininkėmis

Varnienė ir Petrutytė, abiejoms uolios montesorininkėmis, vis norėjosi plėsti vaikų auklėjimą pagal tą sistemą. Įsigijo namus 3721 W. 65St., Chicagoje, kur antrame aukšte įrengė dailininkui atelę, o Varnienė paėmė auklėti vieną atsilikusių mergaitę. Paskiau išsivystė platesnis montesorinis darbas ir Varnų bei Petrutytės rūpesčiu buvo įsteigti Varno Montessori namai mažyčiams auklėti, kur uoliu talkininku buvo ir dail. Varnas.

Turėdamas įmanomą atelę savo namuose, Varnas atsidėjo tapybai. Čia gimė daug portretų (pvz. Krupavičiaus, Čiurlionio, Vydmio, Galvos ir kt.), peizažų, knygų iliustracijų.

Paprastai dieną buvo linkęs pradėti tapyba, o įsismaginusi, kartais kūrybinis darbas ir iki nakties nusitęsdavo.

Dailininkas nepamiršta ir sveikatos reikalų. Kas rytą trinaisi, vasarą su šaltu vandeniu — kasdien, giedra ar lyja, nors pusvalandį eina vaikščioti.

Varnas daugiau dirba periodais, — pasakojo Varnienė. — Kai užėina noras, tai dirba dieną ir naktį. Tada moka absoliučiai susikaupti. Kartais ateini jam ką sakyti. Jis prašo: "Dabar nieko nesakyk. Aš dabar galvoju". Kada susikaupia, jis negirdi telefono. Gali namai degti, jis neįsijaus. Jo susikaupimas ypatingas, — kalbėjo Varnienė.

Varno ilgo amžiaus paslaptis

Paklaustas apie paslaptį, kaip susilaukė tokio gražaus amžiaus, prof. Varnas kalbėjo:

— Esu gal iš tėvų paveldėjęs ilgesnį amžių. Motina gyveno 93 m. Tėvelis mirė anksčiau, gavęs kepenų uždegimą.

Nuo mirties mane du kartus gelbėjo žmona. Turėjau gal 59 m. amžiaus, kai skrandy atsirado auglys. Chirurgas patarė važuoti į Palangą, pavasaroti, sustiprėti prieš operaciją, bet viena mūsų pažįstama žydė patarė nieko nelaukiant tuojau daryti ope-

raciją. Žmona pritarė. Žmonos lydimas, nuvykau į Karaliaučių, bet norimo chirurgo ten neradome. Vykome į Berlyną, kur išoperavo didelę skrandžio dalį. Dėl to reikėjo visą amžių valgyti dažnai, bet po mažai. Anot gydytojo — reikia valgyti tik vieną kartą dienoje — per visą dieną vis po truputį.

Buvau 1942 m. bandito peršautas per krūtinę. Gydytojas rado didelį pavojų. Sakė bus pūliuojąs pleuritas ir išgijimas netikras. Daug nulėmė žmonos rūpestis greit nugabinti į ligoninę, į Kauną, o paskiau budėti ir prižiūrėti gydantis. Esu sirgęs plaučių uždegimu septynis kartus, iš kurių du buvo itin sunkūs. Šešis kartus sirgau pleuritu, du pleuritai buvo šlapieji.

Bet žmogus gali visa tai išgyventi ir nugaltėti. Čia buvo reikalingi ne tik mediciniški gydymai, bet ir dvasinis nusiteikimas išsilaikyti, toks dvasinis stūmiklis gyventi.

Adomas Varnas

Turiu kojų venų išsiplėtimą nuo 28 m. amžiaus, nuo pirmųjų ekskursijų pėsčiomis po Lietuvą, fotografuojant kryžius. Teko kartais bristi po gilų sniegą ir kapines fotografuoti, kas irgi kojomis nepadėjo. Be sustojimo nuo Suvalkų iki Marijampolės neėjome pėsti su dail. Staneika. Kitu atveju — neįėjome nuo Šiaulių iki Joniškio. Tie perėjimai mūsų, nesubrendusių vaikinių, man skaudžiai atsiliepė. Turiu visą amžių nešioti gumines kojines.

Sveikatai padeda kasdien ėjimas pasivaikščioti. Mano nusistatymas — kasdien vaikščioti bent valandą, bet einu ir daugiau, jei sąlygos leidžia. Vaikščiodamas einu ne taip, kaip visi, bet einu pasukdamas kojas, miklindamas blauzdas. Tas daug prisidėjo prie mano gyvenimo prailginimo. Pamankštinau rankų, kojų raumenis atitinkamais judesiais. Nors jau esu ir 100 metų, galiu stovėti dar ant vienos kojos...

Stengiuos niekada nepersivalgyti. Niekuomet nevalgau dėl skanumo. Valgau, kas reikia. Buvo laikas, ypač studentaujant, kad paalkdavau, bet nepersivalgydavau.

Nakčia tarp 3 ir 4 val. dar išgeriu šilto pieno su sausainiais. Mėsos tik kartą į dieną tevalgau. Naudoju daugiau vaisių. Tarkuotas obuolys man daug padeda. Kasdien suvalgau po 3 slyvas, džiovintų vynuogių, kiaušinių baltymų, valgau grybų, salotų.

(Bus daugiau)

Išėjimo rašytojai „Tarybinėje enciklopedijoje“

Jau susilaukėme trijų „Lietuviškosios tarybinės enciklopedijos“ tomų. Pirmuosius du bevarėdami, atradome vardus, kurie paslaptingu būdu buvo dingę pernai išėjusioje „Lietuvos TSR literatūros istorijoje“ rusų kalba — lietuvių išėjimo rašytojų pavardės. Ar to nereikėtų pasveikinti, kaip žingsnio į mokslinį objektyvumą? Prieš atsakydami į tą klausimą, pažvelkime, kas tarybinėje lietuvių enciklopedijoje pasidaro su Jonu Aisčiu, Bernardu Brazdžioniu, Kaziu Bradūnu ir Kaziu Barėnu.

Kukliame straipsnyje apie Aisčių, viena didžiųjų grynosios lyrikos atstovų lietuvių poezijoje, tekalbama apie jo eilių „egocentriškus motyvus“, „pesimistinius nuotaikas“ ir „estetizmą“. Sovietiniame literatūriname žodyne tai neigiami žodžiai, o „estetizmas“ — klaidingų buržuazinių pažiūrų apie „meną menui“ padaras, „išorinių“ formų išaukštinimas turinio sąskaita — beveik keiksmažodis. Paminimas Aisčio lyrizmas, bet jis teapibūdinamas kaip „gražus“. Pabrėžiama, kad Aistis reiškėsi „antitarybine“ veikla ir kad jo kūryboje žymios „antitarybinės tendencijos“. Perskačius straipsnį apie Aisčių, pasidaro neaišku, kam toks graudus, pesimistinis, estetizuojantis ir antitarybinis poetas iš viso paminėtas enciklopedijoje.

Panašaus likimo tarybinėje enciklopedijoje susilaukia ir Aisčio amžininkas, dar kūrybingas septyniadesimt dvejų metų amžiaus poetas Bernardas Brazdžionis. Ir jo poezija aptariama sovietinėmis neigiamybėmis: „krikščioniška pasaulėjauta, apokaliptinių pranašysčių, pasmerkimo ir mirties motyvai, patetiška retorika, bibliniai įvaizdžiai, liturginė leksika“. Šiūs žodžius skaitančiam gali pasivaizduoti gyvenimą neigiantis, vieną koją į karštą įkėlęs, bažnytinės giesmės begiedantis poetas vėlyvųjų viduramžių suirutėje. Kokias nepilnas tas portretas! Kur dingo Brazdžionio aistra gyvenimui? Kur jo svarbioji patriotinė tema? Kur jo poezijos skalės platumas, visuomeninės temos? Kur jo humanizmas ir revoliucingumas? Šiems bruožams paminėti enciklopedijoje nebuvo vietos, bet jos atsirado poeto „antitarybinės veiklos“ ir jo poezijos „antitarybinių tendencijų“ aprašymui.

Ar liks nepaminėtas ir Kazio Bradūno poezijos patriotiškumas? Šiuo atžvilgiu Bradūnas pa-

sirodo laimingesnis už Brazdžionį: enciklopedija užsimena apie „Lietuvos istorijos, tautosakos, mitologijos motyvus, tėvynės ilgę, mistišką žemės simboliką“. Šalia to žodžių, i dvylikos eilučių straipsnelį išspaudžiama informacija apie „antitarybinę veiklą“ ir „ryškias antitarybines tendencijas“. Neprasitaria, kad Bradūnas tikrai „liaudiškas“ poetas, lietuvių žemdirbio dainius. Bet argi tai pripažinti „antitarybiniam poetui“?

Straipsnelis apie Kazį Barėną patys trumpiausias. Jo proza striukai aptariama, kaip „realistinio demokratinio pobūdžio“. „Realistinė demokratinė proza“? Nejaugi enciklopedijoje skaitysime ir apie aristokratinę, oligarchinę, monarchinę ir totalitarinę prozą. Toks estetinio („religinio“) ir politinio („demokratinio“) terminų sukerpimas pagimdo nei žmogų, nei arklių, bet kažkokį „tarybinį kentaurą“.

Konjakas rūšiuojamas žvaigždutėmis, o išėjimo rašytojai „tarybinėje enciklopedijoje“ pagal jų „antitarybiškumą“. Ir ką gi reiškia tas žodis „antitarybinis“?

Spontaniškai susikūrusios, įvairias politines pažiūras aprėpiantios darbininkų, valstiečių, kareivių tarybos jau Lenino buvo pajungtos vienos bolševikų partijos kontrolei, o Stalinui 1928 metais užėmus valdžią, visai neteko savarankumo. Ar Aistis, Bradūnas ir Brazdžionis yra nusistatę prieš nesamas tarybas? O gal būtų tiksliau juos, kaip ir Barėną, pavadinti antiimperialistiniais, proliaudiniais, patriotiniais rašytojais?

Enciklopedija nieko neužsimena apie minėtųjų rašytojų įtaką, jų vietą lietuvių literatūroje, tarsi jie plūduriuotų erdvėje, kaip paklydę balionai. O juk Aistis, Bradūnas ir Brazdžionis gyvi daugelio Lietuvos poetų eilėse, juos Lietuvoje skaito ir persirašinėja. Matyt, tarp „tarybinės enciklopedijos“ ir lietuviškosios tikrovės labai gilus plyšys.

Tai tokie išėjimo rašytojų aptarimai „Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje“. Kitokie reikalai su raudonosios armijos maršalais ir generolais — straipsniai apie juos išsamūs ir teigiami.

K. Z.

Nauji leidiniai

• **AIDAI**, 1978 m. gruodžio mėn., Nr. 10. Mėnesinis kultūros žurnalas. Redaguoja dr. Juozas Girnius, 27 Juliette St., Boston, Mass. 02122. Literatūros, apžvalgų ir techninės redaktoriai: dr. Leonardas Andrejus, O.F.M., Kennebunkport, Maine 04046. Administruoja Benvenutas Ramanauskas, O.F.M., 361 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11027. Žurnalą leidžia lietuviai pranciškonai. Metinė prenumerata — 15 dol.

Numeris pradeda Romualdo Lukošio daug ką atidengiančiu, aktualiu straipsniu „Sovietų moralinio teroro dokumentas“ (Kaip po karo Lietuvoje vyko „literatūrinio fronto mobilizacija“). Straipsnis dar eis tęsiniu ir kitame numeryje. Poezijos puslapis skirtas naujiems Vlado Saito eilėraščių. Apie Vydūną jo 110 metų gimimo ir 25 metų mirties sukakties proga rašo Jonas A. Stiklorius. Pokalbis su jaunaisiais mūsų filosofais tęsia ir savo tezes toliau aiškina Antanas Maceina. Alina Skrupskienė supažindina mus su Nicholas Bethell'o knyga „The Last Secret“, kurioje iškelti šur-

pūs faktai, kaip britai ir amerikiečiai pokario metais Vakarų Europoje prievarta atidavė Stalino „malonei“ daugiau kaip du milijonus žmonių. Spausdinama taipgi ištrauka iš Vytauto Volterto naujo romano „Greitkeliis“. Apžvalginėje žurnalo dalyje Juozas Kojelionis rašo apie Australijos lietuvių; laukiant skulptoriaus Antano Brazdžio darbų parodos New Yorke, su jo kūryba supažindina K. Barėnas; naujus proveržius į erdvę liečia A. Radžius; išpūdžius iš P.E.N. klubo suvažiavimo Barcelonoje pasakoja Stasys Goštautas. Supažindinama su 1978 metų Nobelio literatūros premijos laureatu Isaac'u Bashevis'u Singer'u; duodama smulki kultūrinės veiklos kronika.

Naujų knygų puslapiuose dr. Jonas Grinius recenzuoja Pauliaus Jurkaus 1975 metais išėjusią pasaką — poemą „Juodvarniai“. Ši Pauliaus Jurkaus savaip perkurtą ir suviliuotą žinomą lietuvių pasaką „Devyni broliai juodvarniais lakstantys“, pasirodžius knygai, nepatraukė nei ypatingesnio kritikos dėmesio, nei aplamai buvo sutikta kaip iš-

Vilniaus miesto herbe esančio švento Kristopo statula, pastatyta Vilniuje, švento Mikalojaus bažnyčios šventoriuje, už didžiojo altoriaus, prieš Vilniaus vyskupijos kurijos namus, toje vietoje, kur yra buvusi šios parapijos klebonija, kurią 1943 m. sovietai subombardavo. Šio bombardavimo metu žuvo žinomas Vilniaus kultūrininkas, visuomenininkas, publicistas, pedagogas, visų mylimas ir gerbiamas kunigas Kristupas Cibiras. Paminklo pjedestale įrašas: „Šv. Kristoforai, globok mūsų miestą“.

skirtinė knyga. Tačiau dabar, nors ir labai pavėluotai, dr. Jonas Grinius „Aiduos“ jai užima net penkis žurnalo puslapius, papasakodamas daugiausia tik Jurkaus pasakos turinį. Ir gale, palyginti trumpai užsimindamas, tai, kas rašymą padaro grožine literatūra, recenzentas ir pats nieko gero apie šį Jurkaus bandymą negali pasakyti. Tačiau vis dėlto daro išvadą: „Pro šį kūrinį jau negalės tylomis praeiti lietuvių literatūros istorikas“. Sutinkame, tikrai nepareit, jei Paulius Jurkus šią pasaką taip būtų suviliavęs prieš šimtą metų, maždaug Vištelio ar Miglovaros laikais, bet tik ne šiandien. Tiesiog koku skaityti, kai recenzentas, lygindamas V. Mykolaitį Putnį ir Salomėją Nėrį su Jurkum, pirmenybę teikia pastarajam. Ir net pyksta ant visų kitų, kurie nerado panašiai kaip Jurkus. Pastaruoju metu tokių adresų savo rašiniuose dr. J. Grinius vis praverdžiuoja pakartotinai. Skaitantiems aišku, jog čia pirmo rodome didžią dalimi i žeminių amžiaus kartą ir i už juos dar kiek jaunesnius išėjimo poetus. Ir šioje recenzijoje jų poezija Griniui yra tik „snobų hermētines raizgalynės“. Srašą praplešdamas, dr. J. Grinius snobais turėtų apšaukti ir naujųjų laikų pasaulinio garso poetus, Nobelio premijos laureatus: Thomą Stearns Eliot'ą, Salvatore Quasimodo, Eugenio Montale ir kt. Todėl noroms nenoroms kyla klausimas: ar šiuo metu dr. Jonas Grinius dar beturi tuos būti-

nus čiuptukus, kurie užčiuopia grožinės literatūros vertę ir pras-

mę? Šiuo numeriu baigiamas „Aidų“ žurnalo 1978 metų komplektas, savyje sukaupęs daug reikšmingos, išliekančios medžiagos. Pastarojo numerio puslapių papuošti skulptoriaus Antano Brazdžio darbų nuotraukomis.

• **I LAISVĖ**, 1978 m. gruodžio mėn., Nr. 74. Politikos žurnalas. Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai. Redaguoja Juozas Kojelionis. 747 — 23rd St., Santa Monica, CA 90402. Administruoja Jonas Prakapas, 14 Thelma Drive, Bakersfield, CA 93305. Metinė prenumerata: Australijoje, JAV ir Kanadoje — 7 dol. kitur — 5 dol. Šio numerio kaina — 3 dol.

Naujo numerio bendradarbiai ir jų temos: Kęstutis K. Girnius „Maceinos socialinė filosofija“; Tomas Venclova „Dabartinės Lietuvos demografinė padėtis ir jos etnografinių ribų klausimas; Lietuvių Fronto Bičiulių CREDO“; J. K. „Lietuviškoji vienybė“; a. b. „Tautos gelbėjimo rūpesčiai“; a. b. „Trys akcentai“ Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavime“; Dr. J. Dietautas „Dvidešimt penktoji Lietuviškųjų studijų savaitė“; V. Rociūnas „Lietuvių Fronto Bičiulių Dainavoje“; Kodėl taip, o ne kitaip? (Pokalbis su skaitytojais ir komentatoriais); įvairūs ir įdomūs skaitytojų laiškai, o taipgi dviejų vedamų-

jų temos: „Reikia gyventi“ ir „Lietuvi, nepamiršk“. Pora minčių iš pirmosios:

„Reikia gyventi“ kriterijus mūsų pusėje šiandien imama dažniau kartoti teisinant lietuvių komunistų ir saugumiečių nusikalstamus darbus sovietinamoje Lietuvoje. [...]

Netenka abejoti, kad „reikia gyventi“ argumentu sovietinės sistemos nešėjai anoj pusėje bando nuslopinti žmogiskosios sąžinės balsą. Jų privatus atsiavimas (vienai nuosirdus kiti veidmainiški) lietuvių tautai palengvėjimo neatneša ir nepalengvina skriaudų naštos. Tamo Venclovos liudijimu daugumas jų yra moraliai smukę, sutapę su sistema, rūpinasi tik savo gerove, ir nevieši jų padėjimaj darosi kokių ir veidmainingai. Ant jų sistema laikosi. [...]

„Reikia gyventi“ kriterijus yra apgaulingas. Jis piktnau-

džiaujamas ne tik anoj, bet ir šioje pusėje tų, kurie lietuviškiems reikalams yra nugaras atsukę. Juk ir čia po 30 kūrims metų „reikia gyventi“ priedanga ne vienas dar „tebeskuria“ netgi kraudamas... ne pirmą milijoną. [...]

Savų vaikų skriaudos, daromos sava tautai, yra skaudesnės, negu daromos priešų“.

• **ATEITIS**, 1978 m. Nr. 9. Ateitininkų Federacijos leidžiamas katalikiškos - lietuviškos orientacijos mėnesinis žurnalas. Vyr. redaktorius — kun. dr. K. Trimakas, 850 DesPlaines Ave., Apt. 409, Forest Park, IL 60130. Redaktoriai: S. Kuprys, dr. A. Liulevičius, dr. Linas Sidrys ir Aldona Zailskaitė. Šį numerį redagavo Aldona Zailskaitė. Administruoja Juozas Polikaitis, 7235 S. Sacramento Ave., Chicago, IL 60629. Žurnalo metinė prenumerata JAV ir Kanadoje 9 dol., garbės prenumerata — 15 dol., susipažinimui — 7 dol., kituos kraštuos 7 dol., išskyrus Pietų Ameriką (5 dol.).

Daug vietos skirta „Ateities“ žurnalo premijoms ir jų laureatams; labai įdomus Jurgio Jankaus pasipaskojimas apie rašymą ir save; intriguojantis pokalbis su kun. Antanu Rubšiu: „Raidė užmuša, bet dvasia gaivina“. Plati gausiai iliustruota visos Ateitininkijos veiklos kronika.

• **MŪSŲ SPARNAI**, 1978 m. gruodžio mėn., Nr. 45. Lietuvių evangelikų reformatų žurnalas. Leidžia Lietuvos evangelikų reformatų kolegija. Redaguoja Jukūbas Kregždė, 2439 W. 51st St., Chicago, IL 60632. Administruoja Jonas Palšis, 5718 S. Richmond St., Chicago, IL 60629. Prenumerata — auka.

• **1979 METŲ KALENDORIUS**. Prisikėlimo parapijos Ekonominės sekcijos leidinys. Paruošė Stasys Prakapas. Tiržas 3000 egz. Išleista Toronte Kanadoje. Leidinys iliustruotas didesnio formato, 184 psl.

Vladas Vaičaitis

Peizažas

Kaltinimai ir apsikaltinimai

(Atkelta iš 3 psl.)

Paprastai ir neateina. Net ir tie patys žydai, kurie prikiša lietuviams, kam jie nepasipriešino žydų žudymui, bolševikams terorizavojant lietuvius, ne pirmo nepajudino. Net savųjų negelbėjo. Kurios vežė, tuos išvežė. Žinoma, paskum lengva versti kaltę mažai tautai. Labai patetiška vienam rodyti pirštą i visus ir šaukti: „Kaltai! Bet kodėl? Nebent, kad gimėm tam amžiuje, kada žmogus dėl patogumo ar dėl užmačios masiškai žudo žmogų? Kai didelis žudo mažą, o per stebuklą išlikęs gyvas mažasis turi rodyti pirštą i save ir šaukti: „Aš kaltas!“

Ir tas kaltės prisipažinimas ir apsikaltinimas, kuriuo taip traagiškai pasipuošia vienas kitas intelektualas, Kazy, yra ne šios dienos išradimas. Dar karui tebeinant Carl Zuckmayer yra parašęs dramą „Des Teufels General“, kurioje aviacijos generolas Harras, perskaitęs jo gelbėto, bet apsisprendusio vėrciau nusižudyti, draugo žydo laišką, pasako-

„Dabar reikia mums pasizūrėti i veidrodį ir pasidžiaugti. Kokie kilnūs žmonės esame. Kiekvienas turim savo sąžinės žydą ar net kelis, kad galėtumėm naktį ramiai miegoti. Bet tuo neišsipirkim. Tai apsigavimas. Už tuos, kurių tūkstančiams kas atsitinka, už tuos, kurių nepažįstam, bet jiems nepadedam, esam kalti. Kalti ir amžių amžiams praeikėti. Leisti yra blogiau, negu pačiam padaryti“. Pasakyta labai stipriai, ir vargu ar kas po to yra dar stipriau tą visuotinės kaltės pajutimą išreiškęs. Tik jis klydo. Mūsų amžiaus žmogų turėtų gult i kaltę, bet ne vien žydų žudymo. Kas kaltas už tuos masinai išžudytus ir nukankintus visuose pasaulio kraštuose? Kas kaltas už išvartus iš savo pastogių i dykumas? Pagaliau kas kaltas už negimusį žydymą čia pat mūsų akyse? Sakysite, įstatymas ta leidžia, nes pagimdžiusiai motinai gali būti socialinių ar ekonominių sunkumų ar nepatogumų. Tai kažin ar naciai neturėjo įstatymo, leidžiančio žudyti žydus ir

kitus jiems nepatogius asmenis. O ir visų kraštų komunistams turbūt turi įstatymus, leidžiančius išžudyti dešimtimis milijonų. Tokius pats įstatymus turi ir visi kiti diktatoriai. Taip eidami, gal sulauksime įstatymo, kai bus leista žudyti i visus tuos, kurie senatvėje sudaro kam nors sunkumų ar nepatogumų. Čia, Kazy, tai mūsų amžiaus žmogus stovi prieš moralinę dilemą ir yra kaltas, ne todėl, kad žmogaus vertės klausimą netinkamai tvarkė jo tėvai ar seneliai, bet kad gyvenimo moraliniam take jis yra pasimetęs pats. Pasimetęs dabar, čia pat, šiandien. Kad per daiktų meilę negali ar nebepatogi laiko ir drąsos atsigrįžti i žmogų ne kaip i perkamą daiktą, bet kaip i nežalojamą vertybę.

Praeiti reikia pažinti ir suprasti. I istoriją reikia žiūrėti istoriškai, o jos sukeltus moralinius klausimus persikelti i šią dieną. Kai girdžiui kaltinant žydus lietuvių naikinimu ar lietuvių žydų naikinimu, man, Kazy, i gal-džia, nes pagimdžiusiai motinai gali būti socialinių ar ekonominių sunkumų ar nepatogumų. Tai kažin ar naciai neturėjo įstatymo, leidžiančio žudyti žydus ir

kitus jiems nepatogius asmenis. O ir visų kraštų komunistams turbūt turi įstatymus, leidžiančius išžudyti dešimtimis milijonų. Tokius pats įstatymus turi ir visi kiti diktatoriai. Taip eidami, gal sulauksime įstatymo, kai bus leista žudyti i visus tuos, kurie senatvėje sudaro kam nors sunkumų ar nepatogumų. Čia, Kazy, tai mūsų amžiaus žmogus stovi prieš moralinę dilemą ir yra kaltas, ne todėl, kad žmogaus vertės klausimą netinkamai tvarkė jo tėvai ar seneliai, bet kad gyvenimo moraliniam take jis yra pasimetęs pats. Pasimetęs dabar, čia pat, šiandien. Kad per daiktų meilę negali ar nebepatogi laiko ir drąsos atsigrįžti i žmogų ne kaip i perkamą daiktą, bet kaip i nežalojamą vertybę.

Praeiti reikia pažinti ir suprasti. I istoriją reikia žiūrėti istoriškai, o jos sukeltus moralinius klausimus persikelti i šią dieną. Kai girdžiui kaltinant žydus lietuvių naikinimu ar lietuvių žydų naikinimu, man, Kazy, i gal-džia, nes pagimdžiusiai motinai gali būti socialinių ar ekonominių sunkumų ar nepatogumų. Tai kažin ar naciai neturėjo įstatymo, leidžiančio žudyti žydus ir

kitus jiems nepatogius asmenis. O ir visų kraštų komunistams turbūt turi įstatymus, leidžiančius išžudyti dešimtimis milijonų. Tokius pats įstatymus turi ir visi kiti diktatoriai. Taip eidami, gal sulauksime įstatymo, kai bus leista žudyti i visus tuos, kurie senatvėje sudaro kam nors sunkumų ar nepatogumų. Čia, Kazy, tai mūsų amžiaus žmogus stovi prieš moralinę dilemą ir yra kaltas, ne todėl, kad žmogaus vertės klausimą netinkamai tvarkė jo tėvai ar seneliai, bet kad gyvenimo moraliniam take jis yra pasimetęs pats. Pasimetęs dabar, čia pat, šiandien. Kad per daiktų meilę negali ar nebepatogi laiko ir drąsos atsigrįžti i žmogų ne kaip i perkamą daiktą, bet kaip i nežalojamą vertybę.

Praeiti reikia pažinti ir suprasti. I istoriją reikia žiūrėti istoriškai, o jos sukeltus moralinius klausimus persikelti i šią dieną. Kai girdžiui kaltinant žydus lietuvių naikinimu ar lietuvių žydų naikinimu, man, Kazy, i gal-džia, nes pagimdžiusiai motinai gali būti socialinių ar ekonominių sunkumų ar nepatogumų. Tai kažin ar naciai neturėjo įstatymo, leidžiančio žudyti žydus ir

Mirė dailininkas Vladas Vaičaitis

Chicago kultūrininkų būryje vėl vieno visur pasigisime: sausio 25 d. mirė dailininkas Vladas Vaičaitis. Chicagoje jis buvo vienas iš tų, kurį visada galėjai matyti kultūrinių renginių publikose, ypač visų parodų atidarymuose. Dailininkas mirė, sulaukęs 64 m. amžiaus. Buvo taikus, ramus žmogus, neapsėstas perdėtų ambicijų, mokąs džiaugtis kitų laimėjimais, nesiverždamas pats ant pjedestalo. O būtų galėjęs, nes talentu ir kūrybiniais rezultatais ne kartą džiugino mūsų parodų lankytojus.

Vladas Vaičaitis, kiek prisimename, su savo tapybomis dalyvaavo bene visose bendrinės lietuvių dailininkų parodose pastaraisiais metais Chicagoje. 1976 metų gruodžio mėnesyje individuali jo darbų paroda buvo surengta M.K. Ciurlionio galerijoje, Jau-nimo centre, išstatant per 50 paveikslų. Paroda spaudos ir ianų-tojų buvo vertinama gana pa-

lankiai. Ypač akį traukė sodrus peizažai, tačiau juos pajavirino ir portretai, ir gana arti abstrakto bestovintys užmojai. Labiausiai savas gal buvo tose tapybose, kur impresionistinė nuotaika reiški- labiau ekspresionistinėmis spalvų potėpiais. Ar nevertėtų dabar kam nors pagalvoti ir apie dailininko visos rinktinės kūrybos jau pomirtinę parodą.

PATIKSLINIMAS

Sausio 20 dienos kultūriniam priede, dr. Audriaus Plioplio straipsnyje apie Ciurlionį liečian- čias recenzijas, pirmajame pusla- pyje, septintojo skiltyje patalsy- na viena paklaida. Minint laik- raščių vardus ir datas, kuriuose parodos rusiškoji grupė buvo nu- tytėta, vietoj Daily Mirror, 1912 m. spalio d., psl. 6 turi būti Daly Mail 1912 m., spalio 5 d., psl. 6.